

ingediend op **1610** (2022-2023) – Nr. 1
7 maart 2023 (2022-2023)

Verslag van de gedachtewisseling

namens de Commissie voor Leefmilieu,
Natuur, Ruimtelijke Ordening en Energie
uitgebracht door Willem-Frederik Schiltz

over de stand van zaken over PFAS
naar aanleiding van het eindrapport
van de PFAS-opdrachthouder

Samenstelling van de Commissie voor Leefmilieu, Natuur, Ruimtelijke Ordening en Energie:

Voorzitter: Gwenny De Vroe.

Vaste leden:

Inez De Coninck, Andries Gryffroy, Freya Perdaens, Jeroen Tiebout, Wilfried Vandaele;

Bart Claes, Leo Pieters, Sam Van Rooy;

Stijn De Roo, Tinne Rombouts;

Steven Coenegrachts, Gwenny De Vroe;

Staf Aerts, Mieke Schauvliege;

Bruno Tobback.

Plaatsvervangers:

Annick De Ridder, Marius Meremans, Joris Nachtergaele, Axel Ronse, Nadia Sminate;

Carmen Ryheul, Stefaan Sintobin, Wim Verheyden;

Robrecht Bothuyne, Brecht Warnez;

Bart Tommelein, Bart Van Hulle;

Johan Danen, Chris Steenwegen;

Hannes Anaf.

Toegevoegde leden:

Jos D'Haese.

INHOUD

1.	Toelichting	4
1.1.	Herziening handelingskader	4
1.2.	Traject en timing	4
1.3.	Normenkader bodem	4
1.4.	EFSA 2020	5
1.5.	Achtergrondblootstelling voeding	5
1.6.	Afleiding normenkader.....	5
1.7.	Berekeningen en normenkaders	5
1.8.	Risicobeoordeling	6
1.9.	Vergelijking met Nederland	7
1.10.	Milieukwaliteitsnormen	8
1.11.	Besluit	8
2.	Vragen door de commissieleden.....	8
2.1.	Tussenkoms van Mieke Schauvliege	8
2.2.	Tussenkoms van Willem-Frederik Schiltz.....	10
2.3.	Tussenkoms van Hannes Anaf	11
2.4.	Tussenkoms van Stijn De Roo	12
2.5.	Tussenkoms van Jos D’Haese	13
2.6.	Tussenkoms van Tinne Rombouts	14
3.	Antwoorden van Karl Vrancken	16
4.	Antwoorden van minister Zuhail Demir	22
	Gebruikte afkortingen	25
	Bijlage: zie de dossierpagina op www.vlaamsparlement.be	

Op 15 februari 2023 hield de Commissie voor Leefmilieu, Natuur, Ruimtelijke Ordening en Energie een gedachtewisseling over de stand van zaken over PFAS naar aanleiding van het eindrapport van de PFAS-opdrachthouder. Voor deze gedachtewisseling waren volgende personen te gast in de commissie:

- Zuhail Demir, Vlaams minister van Justitie en Handhaving, Omgeving, Energie en Toerisme;
- Karl Vrancken, voormalig PFAS-opdrachthouder voor de Vlaamse Regering, onderzoeksleider Circulaire Economie bij VITO, hoofddocent Afvalverwerking en Circulaire Economie Universiteit Antwerpen.

Wegens de techniciteit is het nuttig om dit verslag samen te lezen met de presentatie, die te vinden is op de [dossierpagina](#) van dit document op www.vlaamsparlement.be.

(Deze commissievergadering werd als hybride vergadering georganiseerd.)

1. Toelichting

1.1. Herziening handelingskader

Karl Vrancken is zijn opdracht gestart in juni 2021 en die heeft geleid tot een eerste rapport in september 2021, een tweede rapport, met het tijdelijke handelingskader, in april 2022, een derde rapport in juli 2022 en een eindrapport, met het herziene handelingskader, in december 2022. De focus van de presentatie ligt vooral op het eindrapport en de herziening van het handelingskader, met als voornaamste onderdeel daarin het normenkader.

1.2. Traject en timing

De herziening van het normenkader ving aan met een voorstudie door VITO en een gelijktijdige opvolging van die studie door een expertencommissie met Karl Vrancken als voorzitter, de Commissie Sanering en Grondverzet. VITO kreeg de opdracht om het tijdelijke normenkader verder te onderbouwen met als specifieke vragen of op basis van het EFSA-kader normen konden worden onderbouwd of afgeleid, of de risico's van uitloging op het grondwater konden worden verduidelijkt en of er een toetsingswaarde of methodiek kon worden afgeleid voor bouwkundig bodemgebruik.

Uit de voorstudie en de gelijktijdige opvolging kwam uiteindelijk een advies voort met een voorstel tot PFAS-handelingskader, dat op 6 oktober 2022 aan verschillende stakeholders werd voorgesteld. Na verwerking van hun opmerkingen werd de finale versie toegelicht aan de SERV en de Minaraad en vervolgens omgezet in een BVR, dat eind december werd goedgekeurd door de Vlaamse Regering. De laatste stap was de beslissing, na een grondige analyse door het team MER van het Departement Omgeving, om het handelingskader te ontheffen van een MER-verplichting.

1.3. Normenkader bodem

Een normenkader voor bodem bevat een aantal zaken: een streefwaarde voor het vaste deel van de aarde en een streefwaarde voor grondwater – de achtergrondwaarden –, bodemsaneringsnormen voor het vaste deel van de aarde en voor grondwater, een waarde voor vrij gebruik van bodem en een waarde voor bouwkundig bodemgebruik. De bodemsaneringsnorm voor het vaste deel van de aarde, de waarde voor vrij gebruik en de waarde voor bouwkundig bodemgebruik heeft de commissie zelf afgeleid. Dat proces licht Karl Vrancken in de rest van zijn presentatie toe. De grondwatersaneringsnorm werd gelijkgesteld met de norm die de Europese richtlijn ter zake vooropstelt voor drinkwater: 0,1 microgram per liter,

ook in gebieden waar geen drinkwater wordt gewonnen uit grondwater. De streef- of achtergrondwaarde voor het vaste deel van de aarde is door de OVAM vastgelegd op 1,5 microgram per kilogram droge stof voor PFOS en 1 microgram per kilogram droge stof voor PFOA. De streef- of achtergrondwaarde voor grondwater is nog niet afgeleid; de metingen lopen, maar de dataset is nog niet volledig genoeg om tot een finale afleiding te komen.

1.4. EFSA 2020

Als startpunt voor het normenkader hanteerde de commissie de gezondheidskundige grenswaarde zoals bepaald door EFSA in 2020: 0,63 nanogram per kilogram lichaamsgewicht per dag voor de som van PFOS, PFOA, PFHxS en PFNA. Een probleem bij het hanteren van die somparameter is dat de impact van blootstelling aan PFHxS en PFNA minder goed onderzocht is dan de impact van blootstelling aan PFOS en PFOA, waardoor het moeilijk is om de parameter, en dan voornamelijk de verdeling van de verschillende componenten binnen die parameter, goed te evalueren. Op basis daarvan heeft het expertenpanel ervoor gekozen om de somparameter afzonderlijk toe te passen op de individuele componenten: de som kan ingevuld worden door een of meerdere individuele PFAS, de verdeling maakt niet uit. Die keuze is verdedigbaar, omdat verontreiniging vaak op een van de componenten terug te brengen is: bij 3M is 90 procent van de verontreiniging te wijten aan PFOS, bij Chemours is het vooral PFOA.

1.5. Achtergrondblootstelling voeding

Een volgende stap voor het bepalen van een normenkader is kijken naar de achtergrondblootstelling via voeding. EFSA heeft in 2012 en 2020 een screening uitgevoerd. Uit beide screenings blijkt dat de leeftijdsgroepen 1-tot-6-jarigen en 6-tot-15-jarigen door hun gemiddelde voedingspatroon meer dan de gezondheidskundige grenswaarde binnenkrijgen. Alleen bij volwassenen ligt de achtergrondblootstelling sinds de screening van 2020 lager dan de gezondheidskundige grenswaarde en is er dus nog enige marge. Onderzoekers hebben evenwel vastgesteld dat de overschrijding van de gezondheidskundige grenswaarde via voeding niet leidt tot verhoogde PFAS-waarden in het bloed bij de hele Vlaamse bevolking, wat erop wijst dat de modellen een eerder conservatief uitgangspunt nemen.

1.6. Afleiding normenkader

Om van blootstellingswaarden te evolueren naar een bodemsaneringsnorm zijn er twee benaderingen: een humaan toxicologische, vertrekkende vanuit de gezondheidskundige grenswaarde, of een ecotoxicologische, gebaseerd op modellen die het RIVM heeft beschreven. De Commissie Sanering en Grondverzet heeft de berekening volgens beide benaderingen gemaakt en daaruit het strengste resultaat geselecteerd. Bij de afleiding van de bodemsaneringsnorm is geen rekening gehouden met uitloging naar het grondwater, omdat de norm louter moet dienen om via een oriënterend bodemonderzoek vast te stellen of er sprake is van verontreiniging en of er verder onderzoek dient te gebeuren. Uitloging komt aan bod in eventueel verder onderzoek. Er is wel rekening gehouden met de eerder vermelde streef- of achtergrondwaarden.

1.7. Berekeningen en normenkaders

Op basis van het bovenstaande worden bodemsaneringsnormen berekend voor alle bestemmingstypes. Ten opzichte van het tijdelijke handelingskader zijn in het definitieve handelingskader de normen voor PFOS aangepast voor bestemmingstypes II en Vb en voor PFOA voor alle bestemmingstypes.

Wat opvalt is dat de bodemsaneringsnormen voor bestemmingstype I en II hoger liggen dan de humaan toxicologische grenswaarden: 3,8 ten opzichte van 0,2 voor PFOS, 2,5 ten opzichte van 0,6 voor PFOA. Dat valt deels te verklaren door de achtergrondwaarden: ook die liggen hoger dan de humaan toxicologische grenswaarden, respectievelijk op 1,5 en 1,0. Maar hoe komt men dan op normen van 3,8 en 2,5? Een bepaling in de bodemsaneringswetgeving schrijft voor dat de waarde voor vrij gebruik het dubbele moet zijn van de achtergrondwaarde en dat die waarde voor vrij gebruik ten hoogste 80 procent van de strengste bodemsaneringsnorm mag bedragen. De achtergrondwaarden voor PFOS en PFOA zijn respectievelijk 1,5 en 1,0, wat voor vrij gebruik de waarden 3,0 en 2,0 oplevert – en 8,0 voor de som van alle gemeten PFAS – en voor bodemsanering uiteindelijk de waarden 3,8 en 2,5.

De waarde voor vrij hergebruik mag ten hoogste 80 procent zijn van de strengste bodemsaneringsnorm, De cijfers in de presentatie komen overeen met die berekening: $3,0/0.80 = 3,8$.

Een herziening kan de vraag oproepen of herzieningen schering en inslag zullen zijn, maar Karl Vrancken benadrukt dat de herziening die is gebeurd, de bedoeling heeft om meer standvastigheid en duidelijkheid te bieden. Dat betekent evenwel niet dat alles vastligt. Nieuwe herzieningen zijn mogelijk als er nieuwe gegevens opduiken, bijvoorbeeld over gezondheidsrisico's of over achtergrondwaarden. Het is wel altijd aan de wetgever om een eventuele herziening in gang te zetten.

1.8. Risicobeoordeling

Wat is nu het risico van blootstelling als er hogere normen gebruikt worden? Is er bijvoorbeeld een risico op vervuiling van het grondwater door uitloging vanuit grond als die grond vervuild is boven de humaan toxicologische grenswaarde? Bij toepassing van de waarde voor vrij gebruik kan de grondwaternorm in een worstcasescenario door uitloging met een factor 5 tot 13 overschreden worden. Maar metingen van de VMM tonen aan dat het Vlaamse drinkwater aan de drinkwaternorm voldoet, dat worstcasescenario doet zich dus niet voor. Hetzelfde geldt voor de bodemsaneringsnorm: in een absoluut worstcasescenario – een gezin dat op tot de grenswaarde vervuilde landbouwgrond woont en voor voeding levenslang volledig afhankelijk is van eigen kweek – zou de blootstelling 10 tot 12 keer boven de humaan toxicologische grenswaarde kunnen uitkomen. Als dat gezin eigen vlees en zuivel zou schrappen, daalt de factor naar 2. Het is de maatschappij die de afweging moet maken welke risico's, op basis van die wetenschap, toelaatbaar zijn.

Wat nu met grond die vervuild is boven de norm voor vrij gebruik? Kan die grond dan toch gebruikt worden als bodem en zo ja, waar? Een mogelijkheid is om opgegraven grond te hergebruiken als bodem binnen eenzelfde kadastrale werkzone, op voorwaarde dat de uitloging onder 0,1 microgram per liter blijft. Als de uitloging hoger ligt, dan kan hergebruik binnen eenzelfde kadastrale zone alleen mits het grondwater al vervuild is en de uitloging niet hoger ligt dan 80 procent van de aanwezige vervuiling.

Er is ook nog de optie van het bouwkundig bodemgebruik: toepassingen waarbij het risico op uitloging eerder beperkt is, bijvoorbeeld als binnenkant van een dijklichaam of fundering voor een wegdek. Ook voor bouwkundig bodemgebruik is de voorwaarde dat de uitloging onder 0,1 microgram per liter moet blijven of dat de uitloging niet hoger mag liggen dan 80 procent van de aanwezige vervuiling. Een bijkomende beperking voor bouwkundig bodemgebruik is dat er voor onderwatertoepassingen en toepassingen in gebieden waar drinkwater gewonnen wordt, altijd een kwaliteitstoets moet gebeuren, los van hoe vervuild de grond al dan niet is.

Daarmee concludeert Karl Vrancken zijn toelichting bij het herzieningsproces en de uitkomst ervan. Het kader en de criteria zijn opgesteld. Wat nog rest is de uitwerking van een protocol voor uitloogtesten en richtlijnen en randvoorwaarden voor de evaluatie van grondwaterkwaliteit, voor de kwaliteitstoets en voor sitespecifieke evaluaties. De OVAM heeft de opdracht om die documenten uit te werken onder tussen al gegeven.

1.9. Vergelijking met Nederland

Hoe verhoudt het Vlaamse normenkader zich nu tot het Nederlandse? Karl Vrancken benadrukt dat de normen niet een-op-een te vergelijken zijn, omdat de uitgangspunten in Nederland licht anders zijn. De Vlaamse en Nederlandse instanties die met de PFAS-problematiek bezig zijn, zijn wel op de hoogte van elkaars procedures en de verschillen ertussen.

Wat grondverzet betreft, hanteert Nederland een 3-7-3-kader, terwijl Vlaanderen een 3-2-8-kader hanteert: voor PFOS ligt de norm even hoog – 3 microgram per kilogram –, voor PFOA is de Nederlandse norm minder streng – 7 versus 2 microgram per kilogram in Vlaanderen – en voor de somparameter is het uitgangspunt in Nederland 3 microgram per individuele PFAS, in Vlaanderen 8 voor de som, los van de verdeling. De Nederlandse somnorm is dus strenger zolang er niet meer dan twee PFAS aangetroffen worden. Worden er drie of meer PFAS aangetroffen, dan is de Vlaamse norm strenger.

Wat de bodemsaneringsnorm betreft zijn de Vlaamse grenswaarden van 4,9 microgram PFOS en 7,9 microgram PFOA per kilogram een stuk strenger dan de interventiewaarden voor wonen in Nederland, die respectievelijk op 59 en 60 microgram per kilogram liggen

Wat maatregelen betreft heeft men in Nederland, op basis van een moestuin-onderzoek, beslist dat alleen in een zone van 1 kilometer ten noorden van de Chemourssite het eten van zelfgekweekte groenten beperkt moet worden. De Vlaamse no-regretmaatregelen rond de 3M-site gaan een stuk verder.

Voor oppervlaktewater zijn er in Nederland de zogenaamde RIVM-risicogrenzen: 0,3 nanogram per liter voor PFOA, 7 picogram per liter voor PFOS en 10 nanogram per liter voor GenX. Dat zijn evenwel louter advieswaarden; het is aan het bevoegde ministerie om er al dan niet normen uit te ontwikkelen. In Vlaanderen is de aanpak anders: VITO heeft de risicogrenzen eerst bepaald en er is direct een voorstel voor normering aan gekoppeld.

Het Nederlandse ministerie van Infrastructuur en Waterstaat heeft op basis van de advieswaarden geen aparte drinkwaternorm voor PFOS uitgewerkt, wel een voorlopige richtwaarde voor drinkwater van 4,4 nanogram per liter voor de som van alle gemeten PFAS, waarbij ook de relatieve schadelijkheid van de gemeten stoffen wordt meegenomen. Het principe van relatieve schadelijkheid hanteren, betekent dat gemeten PFAS-concentraties vermenigvuldigd moeten worden met een relatieve potentiefactor of RPF: PFOS-concentraties moeten worden vermenigvuldigd met factor 2, PFBS- en PFBA-concentraties worden respectievelijk vermenigvuldigd met factor 0,001 en 0,05. De nadruk ligt dus heel sterk op PFOS – en langeketen-PFAS in het algemeen – en veel minder op PFBS of PFBA, twee korteketen-PFAS.

Vlaanderen past relatieve schadelijkheid voorlopig alleen toe bij de implementatie van de Drinkwaterrichtlijn, omdat dat zo voorgeschreven wordt. RPF's worden echter ook naar voren geschoven in de herziening van de kaderrichtlijn Water, dus ook Vlaanderen zal het debat errond in de toekomst meer moeten voeren, met als resultaat dat de nadruk nog meer op PFOS en andere korteketen-PFAS zal komen

te liggen, wat volgens Karl Vrancken in lijn ligt met de focus die hij en de andere experts zelf ook hanteren in het dossier.

1.10. Milieukwaliteitsnormen

Het herzieningsvoorstel van de kaderrichtlijn Water schrijft ook milieukwaliteitsnormen voor: een algemene kwaliteitsdoelstelling voor het milieu op de lange termijn. De EU beoogt met het voorstel om tegen 2033 een goede chemische toestand te bereiken, met een grenswaarde van 4,4 nanogram per liter voor de som van 24 verschillende PFAS, met toepassing van relatieve schadelijkheid.

Binnen de expertencommissie leefde de overtuiging dat bodemsaneringsnormen alleen niet zullen volstaan om de voorgestelde milieukwaliteitsdoelstellingen te halen tegen 2033. Een dergelijk goede kwaliteit kan men alleen bereiken door naast strengere normen – en bijgevolg vergunningen – ook een systemische aanpak te zetten. Dat is de basis voor het algemene PFAS-beleid en de hub die recent is opgericht rond ZZS'en.

1.11. Besluit

Karl Vrancken komt tot zijn besluit. Er is een aangepast normenkader opgesteld op basis van modellering en expertbeoordeling. De normen voor bodemsanering, vrij gebruik en bouwkundige toepassingen zijn aangescherpt en ondertussen goedgekeurd door de Vlaamse Regering. Het team MER heeft geoordeeld dat alles voldoende wetenschappelijk onderbouwd is. Op basis van een voorzichtige vergelijking lijken de Vlaamse normen strikter te zijn dan de Nederlandse, al is niet alles een-op-een op elkaar te leggen.

Een goede milieukwaliteit bereiken kan enkel via een brede beleidsaanpak. Die brede visie staat centraal in het eindrapport van Karl Vrancken met vier stappen om de hele PFAS-keten en de verspreiding van PFAS aan te pakken: (1) PFAS-houdende producten uitfasen en (2) het gebruik ervan beperken, (3) verspreiding beperken en (4) beter omgaan met PFAS-houdend afval en PFAS-verontreiniging. Rond die vier stappen lopen al concrete acties en het PFAS-actieplan is ook rond die vier stappen opgebouwd. Het beleid heeft dus al een merkbare versnelling doorgemaakt en er is een duidelijke beleidsvisie, met nieuwe normen als eerste grote resultaat. In de marge daarvan heeft 3M trouwens al aangekondigd de PFAS-productie stop te zetten. De effecten van het nieuwe beleid laten zich dus al voelen.

2. Vragen door de commissieleden

2.1. Tussenkomen van Mieke Schauvliege

Mieke Schauvliege is het eens met het pleidooi van Karl Vrancken voor een integrale aanpak. Men mag zich niet blindstaren op het formuleren van normen. Het afgelopen anderhalf jaar is, ten gevolge van het milieuschandaal, heel veel werk verzet. Er is een stroomversnelling gebeurd. Wat is nu het volgende? Karl Vrancken gaf aan dat er een algemeen beleidskader moet komen. Hij is intussen gestopt als opdrachthouder. Mieke Schauvliege maakt zich ernstige zorgen of de aanbevelingen ook in de toekomst zullen worden gegarandeerd. Het voorlopige handelingskader rond PFAS is goedgekeurd door een BVR, er is geen openbaar onderzoek gebeurd. De spreker heeft daar ernstige vragen bij. Het PFAS-actieplan dat is opgesteld, is voorlopig vastgesteld in de mededelingen van de Vlaamse Regering. Het is geen beslist beleid. Wat zijn voor Karl Vrancken en de minister, 'milestones' om de garantie te bieden dat het werk dat nu verzet is, in de toekomst wordt gegarandeerd? Dat is ook een vraag aan de wetenschapper en opdrachthouder Vrancken. Het moet gebeuren zonder media- of parlementaire aandacht.

Tegen 2027 moeten er garanties komen inzake de kaderrichtlijn Water. Die deadline verschuift nu naar 2033. Er wordt een serieuze verstrenging op de tafel gelegd. Wat zijn voor Karl Vrancken de belangrijkste actiepunten die ondernomen moeten worden om die deadline van 2033 te halen met die strenge normen? Wat moet nu worden vastgelegd?

Er is een tijdelijk handelingskader ontwikkeld. Dat is wetenschappelijk onderbouwd, maar op een bepaald moment geraakte men niet meer verder en is een pragmatische keuze gemaakt. Door die gang van zaken wordt rond het normenkader een zweem van wetenschappelijkheid opgehangen, terwijl een duidelijke pragmatische keuze is opgelegd. Hoe zal Karl Vrancken garanderen dat men niet doet alsof het wetenschappelijke normen zijn? Hoe zal op basis van de nieuwe wetenschappelijke inzichten de norm worden aangescherpt? Welk advies heeft hij om de normen aan te scherpen?

Het is voor Mieke Schauvliege onduidelijk hoe de sitespecifieke benadering zal verlopen. Het is nog altijd de vraag om rond Oosterweel met de kadastrale werfzone, de grootte daarvan en de bewegingsruimte daarrond, sitespecifiek te werken. Wat zijn voor Karl Vrancken de grenzen? Wat kan en wat niet?

Er is discussie geweest over de grondwaternorm en het feit dat men op 100 nanogram per liter en niet op 4,4 nanogram werkt. Voor Mieke Schauvliege blijft dat een pragmatische keuze.

Er moeten nog veel codes van goede praktijk worden opgemaakt. Is daar een tijdslijn voor opgesteld? Zullen die gebaseerd zijn op Europese of op Vlaamse kaders? Er is een verschil tussen de normen en aanpak in Nederland en Vlaanderen. Men kan geen uitspraken doen met heel veel zekerheid. In toekomstige richtlijnen moet men zo veel mogelijk gezamenlijk en op Europees niveau gaan werken. Zullen de codes van goede praktijk en de andere richtlijnen op Vlaams of op Europees niveau worden ontwikkeld?

Er is heel veel gebeurd op korte termijn. Hoe gaat men zorgen dat de opgelijste acties effectief worden uitgerold? Welke evaluaties worden daaraan gekoppeld? Bestaan daar vaste afspraken rond? Mieke Schauvliege heeft die nergens gevonden. Hoe kunnen die gebetonneerd worden? Wat is het advies van Karl Vrancken en van de minister?

Mieke Schauvliege heeft veel vragen over de meer recente ontwikkelingen, zoals zeeschuim, de metingen van Indaver enzovoort. Wat zijn de analyses rond zeeschuim? Welke normen heeft VITO gebruikt om die te beoordelen? Het RIVM beweert dat er veel striktere normen gehanteerd moeten worden omdat men grotere risico's loopt met dat zeeschuim dan momenteel wordt gecommuniceerd door AZG.

De rapporten van het RIVM bekritisieren de VITO-aanpak voor het meten van de rookgassen uit de schouw van Indaver. Ze maken er zelfs brandhout van. Er is niet gegarandeerd dat er geen volledige PFAS-gassen uit de schouw komen met de huidige methodiek. Wat is de commentaar van Karl Vrancken? Waar staat men in dat onderzoek? Wat is de reactie op de commentaren van het RIVM en de Nederlandse Kamer?

Begin februari is er een Vlaams-Nederlandse top geweest waar informatie werd uitgewisseld. Een belangrijk aspect is de gezamenlijke PFAS-aanpak. Welke elementen zijn daarbij aan bod gekomen? Welke afspraken zijn er gemaakt? Zitten daar afspraken bij om methodieken op elkaar af te stemmen?

Europa is aan de slag met de vijf landen die een PFAS-uitfasering willen. Vlaanderen verklaart dat het dat ook wil. Welke concrete acties zijn er al gebeurd om zich aan te sluiten bij die Europese sterke vijf?

Er zijn vierduizend hotspots geïnventariseerd en geanalyseerd. Heel veel lokale besturen en actiegroepen voelen zich nu in de steek gelaten omdat ze het vervolg niet kennen. Wat is de stand van zaken? In Beveren zijn er twee nieuwe hotspots bij gekomen. De PFOS-waarden daar liggen hoger dan die op de site van 3M. Dat werd gemeld aan de OVAM, maar er werd niets mee gedaan. Wat is de flow op dit moment bij vaststelling van nieuwe hotspots? Wie schiet wanneer in actie? Alles lijkt wat stil te vallen, en dat zou geen goede zaak zijn.

De minister is in de zomer van 2022 naar Amerika geweest om afspraken te maken met EPA. In hoeverre is dat Amerikaanse milieuagentschap betrokken bij het opmaken van het vernieuwde Vlaamse PFAS-plan en het voorlopige handelingskader? Inspiratie opdoen in Amerika is interessant, maar er is een overeenkomst ondertekend die samenwerking inhoudt. Is dat gebeurd? Zijn er contacten geweest? Waartoe hebben die geleid?

2.2. Tussenkost van Willem-Frederik Schiltz

Willem-Frederik Schiltz heeft niet het gevoel dat er een soort handjeklapdeal is gemaakt waar Karl Vrancken een wetenschappelijk sausje over heeft gegoten. Het is grondig wetenschappelijk opgebouwd, maar dan heeft men de grote achtergrondblootstelling ontdekt en moest men zoeken naar een manier om zo dicht mogelijk bij de norm te blijven en stelselmatig de achtergrondwaarde te laten dalen. Karl Vrancken heeft het terecht aangehaald: wat is de delta tussen de norm en de huidige stand van zaken? Hoe risicovol is dat? Dat zal de bevolking ook vragen: is het hier veilig, kan men nog van eigen bodem eten?

Karl Vrancken is Willem-Frederik Schiltz daar een beetje kwijtgeraakt in de rekenkunde. Welke impact heeft die delta? Er zijn de blootstellingsroutes. Wat als men 100 procent wordt blootgesteld aan de achtergrondwaarden door vlees, melk, groenten enzovoort van eigen bodem, door te wonen op en te spelen in die grond? Dan zou men pas aan die grote overschrijding komen. De spreker neemt aan dat daar tabellen van bestaan. Wat zal de meest courante blootstelling zijn? De opdeling in vier categorieën moet toch bijdragen om gesegmenteerd aanvaardbare risico's te tolereren.

Karl Vrancken sprak over een risico. Dat zou niet zo heel groot zijn aangezien PFAS in het bloed met de tijd afnemen. Willem-Frederik Schiltz vraagt of dat klopt. Bij volwassenen was de concentratie in 2012 hoger dan in 2020. Na de opmerking van *Karl Vrancken* dat het de voeding betreft, noemt *Willem-Frederik Schiltz* het alvast geruststellend dat die blootstellingsroute afneemt.

Willem-Frederik Schiltz haalt de humane biomonitoring aan; men kan zien waar de waarden sneller of trager afnemen, waar er een punctuele stijging is enzovoort. Het zal relevant zijn om die fijnmazige aanpak met het actieplan op te volgen. Als de blootstelling afneemt in de voeding en in bloedstalen, krijgt men aan de bevolking wel uitgelegd dat die delta aanvaardbaar is omdat ze jaar na jaar verkleint. Dat vraagt wel een volgehouden actie.

Hij beseft heel goed dat het geen zin heeft om een soort pauzeknop in te drukken, te stoppen met leven en rond de PFOS-zones heen te dansen om geen enkele PFOS-molecule tegen te komen. Men moet wel de algemene achtergrondwaarden laten dalen. Het is een goede zaak dat het normenkader verstrengd is.

Nederland heeft een meer pragmatische aanpak. De steden en gemeenten hebben een veel ruimere bevoegdheid om daarop in te grijpen. In bepaalde gebieden zal men veel strenger normeren dan in Vlaanderen. De strengere algemene drempel van Karl Vrancken bevalt Willem-Frederik Schiltz wel.

Vlaanderen voert de strijd voor het uitfasen van PFAS op Europese schaal. Maar de onderzoekscommissie heeft geconcludeerd dat er wat dat betreft nog werk aan de winkel is. Minister Zuhal Demir heeft haar karretje aangehaakt aan de vijf trek- kers. Willem-Frederik Schiltz had verwacht dat Vlaanderen sneller in de kopgroep zou zitten. Kan de minister daar uitleg over geven? Wat is de positie van Vlaan- deren binnen Europa in het onderzoek naar de uitfasering van PFOS en PFAS?

Omdat er een probleem met PFAS is, zou men het moeten verbieden. Maar dat kan niet zomaar overal, in sommige wetenschappelijke toepassingen bijvoorbeeld, omdat het dan nog erger gesteld zou zijn met de gezondheid. Dan gaat het over essentieel gebruik en 'regrettable substitution'. Als men PFAS vervangt door een alternatief, dalen die waarden wel, maar dan haalt men iets anders binnen. Daar moet men zeer beducht voor zijn. Daarom vindt Willem-Frederik Schiltz het rele- vant dat Europa de inschatting van de diverse PFAS in kaart brengt. Men is toen fel van leer getrokken wegens de PFBS-vervuiling. Als de risicofactor duizend keer kleiner is dan die van andere PFAS, moet men daar rekening mee houden als men spreekt over verbod en essentieel gebruik.

Verbod is één ding, maar de producten zijn er nog. Karl Vrancken heeft de cirkel getoond met de aanpak op de verschillende fronten: verwerking van de bestaande producten, circulaire aanpak, recyclage, berging enzovoort. Minister Zuhal Demir weet dat men via het actieplan de delta moet verkleinen en dichter bij de norm moet komen. Dat zijn heel veel actiepunten. Sommige zijn aan de gang, andere liggen nog stil. Willem-Frederik Schiltz wil daarover duidelijk communiceren naar de bevolking. Wat is de stand van zaken? Hoe kan men de delta verkleinen? Daar moet een dashboard voor worden opgemaakt. Men moet de voortgang kunnen opvolgen, zaken afvinken. De minister kan daarover het best proactief communi- ceren in plaats van vragen af te wachten. Misschien is een voortgangsrapportage in deze commissie een interessant idee.

De spreker neemt aan dat bij de uitfasering van PFAS ook de normenkaders worden besproken, in Europa, tussen de andere landen. Als Vlaanderen mee de voorhoede neemt, moet men intra-Europees een coherent geheel van milieubeschermings- maatregelen nemen.

2.3. Tussenkoms van Hannes Anaf

Hannes Anaf deelt de bezorgdheid van Mieke Schauvliege. De aanstelling van een opdrachthouder met verantwoordelijkheid over de verschillende agentschappen en instellingen heen was wel een goede zaak. Hij hoopt dat dit traject voortgaat.

De spreker vond de uitspraak van Mieke Schauvliege over "een zweem van weten- schappelijkheid" gevaarlijk. Het is niet correct om wetenschappers daarvan te be- schuldigen. Hannes Anaf maakt zich wel zorgen over het verloop. Bij dergelijke normen gaat het altijd over de haalbaarheid. Er moeten afwegingen gebeuren. Hier zijn afwijkingen geweest van een reële norm omdat die niet haalbaar werd geacht. Is daar voldoende maatschappelijk debat rond geweest? Is er voldoende draag- vlak? Hoe kijkt Karl Vrancken daarnaar?

Hannes Anaf ondersteunt het pleidooi voor een Europees verbod op PFAS. In de onderzoekscommissie werd al aangegeven dat men verwachtte dat door dit schan- daal Vlaanderen een voortrekkersrol zou gaan spelen in Europa. Hoe kijkt de op- drachthouder hiernaar? Welke impact zal zo'n verbod hebben op de uitstoot? 3M

beweert dat het zijn productie met PFAS tegen 2025 zal stopzetten in Vlaanderen. Dat is goed nieuws. Werd Karl Vrancken daarbij betrokken? Hoe ziet hij dat in de realiteit gebeuren? Sommige chemische bedrijven geven immers aan dat het niet kan.

Sinds juni 2021 zijn al heel wat mogelijke risicolocaties voor verontreiniging met PFAS onderzocht. Er zijn er meer dan vierduizend geïdentificeerd. Hoe staat het met het verdere onderzoek? Wanneer kan er duidelijkheid komen over de graad van vervuiling en de risico's op die locaties? Dat is waar de omwonenden zich zorgen over maken. Hier en daar werden no-regretmaatregelen afgekondigd. Dat heeft een grote impact op de omwonenden. Ze horen veel over de risico's van PFAS. Ze vergelijken zich vaak met de case van Zwijndrecht, ook al is dat niet nodig. Hoe wordt dat verder opgevolgd? Is er een hiërarchie van de mogelijke risico's? Wanneer zal er duidelijkheid zijn voor al die locaties? Hoelang zullen de no-regretmaatregelen nog nodig zijn? Wat zal er in de toekomst nog nodig zijn?

Mieke Schauvliege repliceert dat ze niet heeft bedoeld dat Karl Vrancken geen wetenschappelijk onderzoek heeft verricht. Ze preciseert dat er pragmatische keuzes zijn gemaakt en dat het argument werd gebruikt dat ze wetenschappelijk zijn. *Hannes Anaf* vindt het heel goed dat ze dat nu herformuleert. Dat ze eerder heeft gesproken over "een zweem van wetenschappelijkheid" vindt hij echt gevaarlijk. *Mieke Schauvliege* herhaalt dat ze het belangrijk vindt dat, als men een norm formuleert, men niet beweert dat het een wetenschappelijke norm is wanneer het om een pragmatische keuze gaat.

2.4. Tussenkomen van Stijn De Roo

Stijn De Roo sluit zich aan bij die discussie. Er zijn heel wetenschappelijke pertinente cijfers maar er gebeuren ook heel wat aannames. Dat zijn letterlijk keuzes: of men rekent met 0,8 of met maal twee. Karl Vrancken zei dat de Vlaamse norm factor tien hoger ligt dan die voor de Nederlandse woningen. In Nederland vraagt men of Vlaanderen wel zo'n strenge norm wil hanteren. Wat is het antwoord van Karl Vrancken daarop? Wat is zijn verwachting ter zake? Denkt Nederland ook aan zo'n strenge norm? Zo neen, hoe moet men dat verschil met factor tien dan interpreteren?

Met dat kader treedt er een verstrenging op in de normen. Het voortschrijdende wetenschappelijke inzicht en de appreciatie van gezondheid zorgen daar nog verder voor. Wat is de impact als grond met een onder de norm vervuilde hoeveelheid PFAS wordt getransporteerd richting landbouwgrond, op de toekomstige productie van die landbouwgrond? Zijn de normen en aannames van die aard dat men in de toekomst gerust mag zijn?

Nederland vindt dat Vlaanderen een verouderd instrumentarium gebruikt om de monitoring te doen van de schouwuitlaat van Indaver. Hoe bekijkt Karl Vrancken dat?

Volgens minister Zuhail Demir mocht Vlaanderen niet toetreden tot het clubje van vijf landen die nu voortrekker zijn in Europa. Stijn De Roo vraagt aan de minister en aan Karl Vrancken of die vijf nog altijd hun rol willen spelen zonder extra landen te laten aansluiten. Hoe kan Vlaanderen zijn boodschap beter kracht bijzetten? Hoe staat het onderzoek naar alternatieven ervoor? Hoe zit het met de afbakening van de definitie 'essentieel gebruik'? Hoe kan dat een vervolg kennen?

Tegenover Willem-Frederik Schiltz drukt Stijn De Roo de vrees uit dat het dashboard en het afvinken niet zullen werken, het zou immers te lang duren. Hij verkiest een voortgangsrapportage met balkjes in plaats van vinkjes.

Er zijn vierduizend plekken die nog gescreend moeten worden. Op een schriftelijke vraag antwoordde de minister dat ze werkt aan een strategie voor de verdere aanpak (*Schriftelijke vragen* VI.Parl. 2022-23, nr. 220, aan minister Zuhal Demir). Ze wil daaraan een financieringsmechanisme koppelen, onder andere met de privé-sector. Wat is de stand van zaken? Is Karl Vrancken daarbij betrokken?

2.5. Tussenkost van Jos D'Haese

Jos D'Haese heeft enkele technische vragen. Het ontwerp kader is voorgesteld aan de stakeholders: de grondverwerkende sector en de belangengroepen. Zijn er nog andere stakeholders? Vallen de milieu- en natuurbewegingen daaronder? Die lijken de spreker ook relevant.

Volgens Karl Vrancken is er nog ruimte om in te vullen bij volwassenen. Ze zitten op 0,6 en 0,59 nanogram per kilogram en dat mag tot 0,63 nanogram per kilogram gaan; er is dus nog 0,03 ruimte. Dat is niet gigantisch veel. Is dat reëel of zitten er nog foutenvlaggen in? Men moet naar een minimale blootstelling. Hoeveel kan men rekenen met 'in te vullen ruimte'?

De waarde voor vrij gebruik moet minstens twee keer de achtergrondwaarde zijn volgens de geplogenheden. Wat is de redenering daarachter? Houdt die steek voor de 'forever chemicals'? Men gaat grond die twee keer zo vervuild is ergens anders leggen en daar dan meer vervuiling creëren die men nooit meer weg krijgt. Men moet naar pragmatiek gaan omdat het anders niet werkt. Hoe valabel is de redenering van twee keer achtergrondwaarde voor forever chemicals? Dezelfde vraag geldt rond het hergebruik als bodem binnen de kadastrale werfzone. Men neemt grond op en mag die opnieuw neerleggen, dat kan zelfs tot 80 procent van de vervuiling van het grondwater. Dat is niet niks. Het komt erop neer dat er in de toekomst nog altijd bijkomende uitloging en vervuiling ontstaan die men nooit meer weg krijgt. Hoe aangepast is de methodiek voor forever chemicals? Als men toch met die grond bezig is, zorgt men er dan niet beter voor dat men onder de bodemsaneringsnormen zit?

Karl Vrancken zei dat er weinig verschil is tussen het bouwkundig bodemgebruik en gebruik als bodem. Het bouwkundig gebruik is wat minder in contact met het grondwater, het droogt wat minder gemakkelijk uit. Als de criteria redelijk gelijklopend zijn, is het dan te streng voor bouwkundig bodemgebruik of te laks voor gebruik als bodem? Het is een van de twee, anders zijn er geen twee aparte categorieën nodig.

De waarde voor vrij gebruik voor de som PFAS was al 8. Het parlement heeft die overgenomen. Is die ook gebaseerd op EFSA? Zo niet, wat is de reden om geen herberekening te doen zoals voor de afzonderlijke PFOS en PFOA gebeurde?

Voor de norm voor grondwater als drinkwater is niet vertrokken van EFSA; de Europese waarden van 0,1 microgram zijn gebruikt. Zoals Karl Vrancken zelf aangaf, is er een internationale tendens naar verstrenging. De spreker verwijst naar het Nederlandse RIVM en EPA, dat nog veel verder gaat. Karl Vrancken wil in Vlaanderen een kader bieden dat wat meer stabiliteit brengt. Hij wil niet om de drie maanden aanpassingen. Heeft Vlaanderen daarvoor de juiste aanpak? De Nederlandse cijfers gaan naar factoren van tien en honderd keer lager, namelijk 4 nanogram. In hoeverre is dat futureproof? Moet men niet eerder kijken naar de evoluties?

Jos D'Haese las dat het grondwateronderzoek aantoont dat het drinkwater in Vlaanderen aan de EU-drinkwaternorm voldoet. Is het het drinkwater of het grondwater dat eraan voldoet? Of het grondwater dat als drinkwater wordt gebruikt?

Eén woord heeft Jos D'Haese in de presentatie niet gehoord en dat is 'eieren'. Door Zwijndrecht weet men dat dat de belangrijkste blootstellingsroute is voor de mensen die daar leven. Het ging over melk en vlees, over groenten en drinkwater, maar niet over eieren. Bij het tijdelijke kader werd er nog een onderscheid gemaakt tussen 'moestuin met' en 'moestuin zonder kippen'. Waar zitten die hier?

Is hier een impact van op de Oosterweelwerken? Daar werden andere waarden gebruikt: 47,2 voor hergebruik, er moesten zonnepanelen op staan enzovoort. Blijft men bij het kader dat een tijdje geleden werd afgesproken of wordt dat nu geüpdatet naar dat kader?

Jos D'Haese heeft een vraag om uitleg over de procedures bij 3M ingediend. Het beschrijvend bodemonderzoek is opgeleverd naar het gebied ten zuiden van de E34 en hun bodemsaneringsprojecten. 3M overschrijdt altijd alle deadlines. Het beschrijvend bodemonderzoek is binnen, maar te laat. Het bodemsaneringstraject voor de zone 1A was te laat. Dat voor de zones 1B en 2 is nog niet binnen, de deadline is al overschreden. Hoe gaat men daarmee om? Wat is de timing voor de verschillende bodemsaneringsprojecten? Eentje is ingediend, op de andere twee wordt nog gewacht. Op welke termijn gaan die van start en lopen ze af? Welk perspectief geeft men aan de omwonenden van 3M? Zij trekken al op een creatieve manier naar allerhande rechtbanken, en daar heeft Jos D'Haese alle begrip voor.

Is er al beslist wat er met de vervuilde grond van de bodemsanering gebeurt? In de zone 1A is er 441.000 ton vervuilde grond af te voeren. Waar gaan die naartoe?

Uit een schriftelijke vraag bleek dat de Palingbeek een grote bron van vervuiling is (*Schriftelijke vragen* VI.Parl. 2022-23, nr. 115, aan minister Zuhal Demir). Er zitten veel meer PFAS in dan in het bemalingswater dat men op 3M zelf bovenhaalt. Er is een hydraulische barrière aangelegd door 3M om de instroom van verontreinigd grondwater in het oppervlaktewater tegen te gaan. Hoe wordt dat geëvalueerd? Via de Palingbeek en het grondwater loopt er elke dag een massa PFAS de Schelde in. Ziet men een verbetering van de waterkwaliteit?

Wat zijn de reacties op de resultaten van het beschrijvend bodemonderzoek ten zuiden van de E34?

2.6. Tussenkomst van Tinne Rombouts

Voor *Tinne Rombouts* is alvast een zaak duidelijk: simplificering is hier uit den boze, want daardoor kan men veel schade op het terrein realiseren en vooral veel mensen bang maken. Wat hier aan bod komt, kan niet elke burger goed interpreteren. De wetenschappelijke onderzoeken bevatten nog een aantal hiaten. Men moet dus met aannames werken, zoals in alle wetenschappelijke discussies. Het is belangrijk dat men zich daarvan bewust is en er bewust mee omgaat. Bovendien zitten er aanvaarding in: welk risico aanvaardt men? Welke realiteit? Daarmee moet gewerkt worden.

Dat moet goed uitgelegd worden, maar men krijgt snel de vraag of die aanvaarding en risico's wel voldoende zijn. Tinne Rombouts wil enkele versimpelde vragen aan Karl Vrancken voorleggen. Vier elementen komen hier naar voren.

Eén, de somnorm wordt op elke stof apart toegepast. Dat is al een heel grote stap. Karl Vrancken stelt dat in Vlaanderen meestal maar een van de stoffen expliciet in een bepaalde regio aan bod komt, dan wel dat de som in heel Vlaanderen verspreid is. Klopt dat?

Twee, er is nog ruimte om in te vullen voor volwassenen. Hoe schat Karl Vrancken dat in naar gezondheid? Als hij het aanvaardt, ziet hij het dan als niet of beperkt schadelijk? Hoe moet men daarop reageren?

Drie, Karl Vrancken stelt dat er voldoende ruimte moet zijn tussen de achtergrond en het vrije gebruik. Voor vrij gebruik telt hij tweemaal de achtergrondwaarde. Als men vrij gebruik hanteert wil dat zeggen dat er milde achtergrondwaarden zijn, en dat daar de waarde effectief veel lager ligt dan de achtergrondwaarden. Vrij gebruik betekent dan dat men het risico op verspreiding niet uitsluit. Men stelt mogelijk zuivere gronden bloot aan ineens tweemaal de achtergrondwaarde. Waarom tweemaal? Waarop is dat cijfer gebaseerd? Wat met het risico op verdere verspreiding? Welke impact heeft een eventuele uitloging naar het grondwater?

Vier, er is, begrijpelijk, gewerkt met de Drinkwaterrichtlijn, maar EFSA is niet door-gerekend. Geeft dat een groot verschil? Als er verdere verspreiding is, met eventueel ook nog uitspoeling, wetende dat grond- en oppervlaktewater gebruikt wordt als drinkwater, welk risico loopt men dan om in de toekomst op een muur te botsen omdat men toegestaan heeft dat er grotere verspreiding is, namelijk tweemaal de achtergrondwaarde, meer dan wenselijk voor het drinkwater? Tinne Rombouts zou het betreuren mocht men het probleem vergroten. De waarde van de grond mag niet achteruitgaan. Als het zo schadelijk is, wat is het risico dan?

Karl Vrancken deed een waardenvergelijking tussen Vlaanderen en Nederland betreffende de 3-2-8 en de 3-7-3. Twee waarden verschillen sterk van elkaar: de 2 en de 7 en de 8 en de 3. Wat is de reden daarvoor? Nederland aanvaardt een veel hogere PFOA-waarde dan Vlaanderen. Is hun achtergrondwaarde ook veel hoger? De 8 en de 3 tegenover elkaar gaan over de som. Is dat omdat Vlaanderen de som toepast voor elke stof apart?

Tinne Rombouts komt tot het PFAS-actieplan. Er is al aangegeven dat het belangrijk is om een bepaalde monitoring te hebben. Er zijn creatieve ideeën naar voren gekomen. Voor een goede monitoring is een goede definiëring van de doelen nodig. In het verleden is er al monitoring gebeurd op basis van bloedwaarden. Men heeft moeten vaststellen dat die altijd naar beneden zijn gegaan; ook in de voeding ziet men dat. Wat zijn de concrete doelen? Een neerwaartse lijn? Is dat gekwalificeerd? Welke mogelijkheden ziet Karl Vrancken om het actieplan te monitoren? Welke rol speelt hij in de opvolging? Is dat duidelijk?

Verder vraagt Tinne Rombouts welke stappen of procedures minister Zuhal Demir wil zetten en op welke termijn om het handelingskader definitief en wettelijk verankerd te maken. Is het de bedoeling om dat wettelijk verankerd te maken? Of blijft het een evolutief handelingskader?

Europees worden er stappen gezet. Vlaanderen moet daar het voortouw blijven nemen. Minister Zuhal Demir werd daartoe al vele malen aangemoedigd. Een belangrijk element voor volledige uitfasering is de lijst van noodzakelijke toepassingen. Heeft zij op dat vlak al stappen kunnen zetten? Is dat op voorstel van de wetenschappelijke groep? Heeft Vlaanderen op dat punt al stappen gezet? Zijn er voorstellen om daar met andere landen over te spreken? Doen andere landen voorstellen? Welke rol kan Vlaanderen daar opnemen? Men moet daar tijdig mee aan de slag, anders wordt het op het einde nog een lang proces.

Tinne Rombouts staat vervolgens stil bij de risicosites. Rond 3M is heel actief gemeten en alles in kaart gebracht. Daar is een goed zicht op de saneringsplannen. Die zijn opgemaakt. Dat loopt, zij het misschien te traag. Maar er is ook ruimer in Vlaanderen de vraag gesteld om tot metingen over te gaan. Wat is de stand van zaken? Hoe kijkt Karl Vrancken daarnaar? Wie heeft de verantwoordelijkheid om te meten op de brandweersites bijvoorbeeld? Zijn die metingen gebeurd? Zijn er

brieven rondgestuurd om de burgers te informeren over no-regretmaatregelen of om zelf te meten in de moestuin? Moet de burger zelf meten op zijn landbouwbedrijf? Is hij daarvoor verantwoordelijk? Hoe moet hij de waarden interpreteren? Moet hij die doorgeven? Wat zijn de gevolgtrekkingen? Als de waarden overschreden zijn, kan er dan geen productie meer zijn? Stopt het landbouwbedrijf? Wie draagt welke verantwoordelijkheid als er toch nog geproduceerd wordt? Op het terrein leeft de bezorgdheid. Men zit daar vast. Wat is de visie van Karl Vrancken op dat gebied? Wat zijn de consequenties op het terrein en de burgers of hun bedrijf? Wat zijn de mogelijke risico's en sancties? Is er een risico? Zijn de burgers zelf verantwoordelijk voor een sanering? Zij hebben die stoffen niet gebruikt noch verspreid.

Als er een verspreiding is en men werkt met een 'tweemaal waarde' en in de toekomst gaat die verlagen, welke consequenties zijn er dan voor degenen die de grond aanvaard hebben op hun eigendom? Welk risico loopt men als eigenaar en/of gebruiker van die gronden?

Het lid staat tot slot nog stil bij de berichtgeving over Indaver. Dat moet zo snel mogelijk uitgeklaard. Het RIVM heeft brieven rondgestuurd over de waardering van de omgang met waarderingen en metingen. Is daar een antwoord op? Zijn er in de omgeving van Indaver metingen gebeurd van de bodem en de bloedwaarden? Indien niet, waarom niet? Indien wel, hoe wordt daarmee omgegaan?

3. Antwoorden van Karl Vrancken

Karl Vrancken dankt de commissieleden voor de appreciatie. De vier rapporten zijn het resultaat van vele afzonderlijke bijdragen van verschillende experts. Dat is belangrijk om te vermelden. Het toont aan dat velen ter zake kennis en expertise hebben opgebouwd, wat de kwaliteit van het werk alleen maar ten goede kan komen. Alles is ook volgens correcte wetenschappelijke methodes tot stand gekomen, met peerreviews en input van inhouse en buitenlandse experts.

Wat beleidsmatig voortvloeit uit die adviezen en rapporten, is een andere zaak. Beleidsmakers moeten op basis van de wetenschappelijke analyses keuzes maken, en hoe daarmee wordt omgegaan, is natuurlijk waar het allemaal om draait. Volgens Karl Vrancken is die omzetting evenwel heel transparant gebeurd, wat toch wel afwijkt van de vroegere handelswijze in het PFAS-dossier, toen niet alles altijd even transparant verliep.

Wat verstaat Karl Vrancken onder 'maatschappelijk debat'? Onder andere het publiceren van de studies en rapporten is onderdeel van het maatschappelijk debat, maar ook het raadplegen van organisaties als BBL of adviesraden maakt daarvan deel uit. Specifiek in Zwijndrecht zijn ook de lokale gemeenschap en de burgerbewegingen heel sterk betrokken.

Hoe wordt de voortzetting van de acties gegarandeerd? Karl Vrancken heeft zijn taken grotendeels overgedragen aan Hans Reynders, de trekker van de hub ZZS. De ervaringen met PFAS moeten de opstap vormen voor de verbreding van het beleid naar alle zeer zorgwekkende stoffen, alle persistente chemicaliën. Het PFAS-actieplan vormt zo een blauwdruk voor een breder beleidsplan. Een overheid moet in crisistijden crisismanagers aanstellen, maar moet de ervaringen vervolgens internaliseren binnen de eigen diensten. Dat is wat sinds de zomer van 2022 is gebeurd: de structuren die zijn opgericht, zoals de expertengroep, zijn geïnternaliseerd in de vorm van de hub ZZS, die op het moment van spreken aan een breder beleidsplan werkt.

Hoe kan worden gegarandeerd dat het beleid effect heeft? Het actieplan is op zich al duidelijk, maar een beleidsplan is zeker een goede volgende stap, omdat dat

ook opgevolgd kan worden vanuit het parlement via voortgangsrapportages. De piste van een beleidsplan ligt voor binnen de hub ZZS.

Welke actiepunten zijn er om de deadline van 2033 te halen? Voor Karl Vrancken is een systeemaanpak cruciaal: normering, uitfasering, en eindverwerking als sluitstuk. Eindverwerking gaat dan vooral over vernietiging via verbranding.

Wat die eindverwerking betreft is Indaver een belangrijke partner. Bij Indaver lopen er studies om meetmethodes te ontwikkelen, want tot 2022 was er bijvoorbeeld geen methode om PFAS-emissies te meten in schouwen na verbranding. VITO heeft het initiatief genomen om een methode te ontwikkelen en ervoor te zorgen dat ze gestandaardiseerd raakt. Op het moment van spreken wordt getest of ook andere labo's dan VITO de ontwikkelde methode kunnen herhalen. Zodra dat het geval is, kan er een meetprogramma worden uitgerold op andere installaties, ook buiten Vlaanderen.

Het RIVM heeft een gedeeltelijk rapport kunnen inkijken over de nieuwe meetmethode, en VITO heeft inmiddels ook met het RIVM samengezeten om hun veronderstellingen te bespreken. Een van de opmerkingen bij de methode was dat VITO detectiegrenzen hanteert die zeventig keer boven de internationale detectiegrenzen liggen, maar dat berust op een foutieve interpretatie van de methode door mensen die erop uit zijn de meetmethode van VITO in vraag te stellen. De ontwikkelde methode is net heel nauwkeurig en het RIVM erkent de koploperrol van VITO ter zake.

De VMM heeft nu aan Indaver gevraagd om tot een volledige meetcampagne te komen van het verbrandingsproces in de schouw, om vast te stellen hoe de vernietiging van PFAS verloopt. Er worden beperkte PFAS-emissies gemeten in de schouw, maar die zouden te wijten zijn aan het gebruik van grondwater als waswater en niet aan de beperkte destructie van PFAS. Die stelling moet wel nog verder bevestigd worden via verdere metingen. Pas als dat gebeurd is, kan wetenschappelijk aangetoond worden in hoeverre er destructie plaatsvindt, al kan Karl Vrancken op basis van theoretische beschouwingen wel al bevestigen dat PFAS effectief vernietigd worden in het verbrandingsproces.

Hoe zal de specifieke aanpak gebeuren? In overleg met de erkende bodemsaneringsdeskundige wordt bekeken hoe een bepaalde site geëvalueerd moet worden. De normen zijn van toepassing op het oriënterend bodemonderzoek, waarbij een deskundige via de DAEB-methodiek bepaalt of er aanwijzing is van ernstige bodemverontreiniging en of er nood is aan een beschrijvend bodemonderzoek. Pas dan wordt gekeken naar uitloging, blootstelling van omwonenden, verdere verspreiding en zo verder. Een grondige evaluatie van de risico's is dus iets voor het beschrijvend bodemonderzoek.

Is er een tijdlijn voor de code van goede praktijk? De OVAM heeft de opdracht daartoe aan VITO gegeven, dus er wordt aan gewerkt. De bedoeling is om het op korte termijn af te ronden.

Mieke Schauvliege stelde dat er geen duidelijke uitspraken mogelijk zijn door de verschillen tussen het Vlaamse en het Nederlandse kader, maar dat klopt niet. Puur op basis van getalwaarden hanteert Vlaanderen heel strenge normen, zeker wat PFOA betreft. Ook op het vlak van afgraven en no-regretmaatregelen is de aanpak in Nederland, in casu Dordrecht, minder verregaand. Het RIVM heeft dat ook met zoveel woorden gezegd over de Vlaamse aanpak: die is zeer streng en gaat verder dan wat in Nederland gebeurt in gelijkaardige gevallen.

Karl Vrancken komt bij de kritiek op de 'zeeschuimstudie'. Ook daar is het een en ander verkeerd geïnterpreteerd: de opmerkingen van het RIVM zijn gericht op de

studie van Indaver, niet op de zeeschuimstudie. De kritiek op de zeeschuimstudie komt uit de hoek van actievoerders en betreft de toegepaste bepalingsgrenzen: 10 nanogram per liter, terwijl de langetermijnmilieudoelstelling op 4,4 nanogram per liter ligt. De zeeschuimstudie was echter een verkennende studie en had niet als doel uitspraken te doen over de kwaliteit van het zeewater, wel om op korte termijn de mogelijke risico's van blootstelling aan zeeschuim in te schatten voor kustgangers. De bepalingsgrenzen die bij zo'n onderzoek worden gebruikt, staan in het Wateranalysecompendium, en in Nederland gebruikt men het Vlaamse compendium, omdat er geen Nederlandse pendant van bestaat.

Is het mogelijk om toch lagere grenzen te hanteren? Ja, onder andere VITO kan nog lagere waarden meten in het labo, tot zelfs 0,1 nanogram per liter, maar dan op zuivere waterstalen, drinkwaterstalen zonder allerlei storende stoffen. Zeewater is een zeer complex en zoutig mengsel waarin het niet mogelijk is om een dergelijk lage verontreiniging te meten.

Dan rijst natuurlijk de vraag, als 4,4 nanogram per liter de norm wordt, hoe dat gemeten kan worden. Eén, de meetmethodes evolueren en het WAC wordt ook continu aangepast. Twee, binnen die somnorm van 4,4 nanogram wordt ook rekening gehouden met de RPF's. Als er bijvoorbeeld 10 nanogram PFBS gemeten wordt, dan moet die concentratie nog door 1000 gedeeld worden om de somnorm te gaan evalueren.

Wat uitfasering betreft, vormen de initiatiefnemers van de ECHA-procedure inderdaad een vaste club, maar in de aankomende inspraakprocedure kan België wel opinies formuleren via het Belgische ECHA-comité waarin de Vlaamse overheid is vertegenwoordigd. De Belgische input of opinies zullen mee gebaseerd zijn op Vlaamse studies.

Wat nu met de 4000 hotspots? Hoe moet men daarmee omgaan? Zorg en Gezondheid en de OVAM overleggen wekelijks om alle dossiers op te volgen. Op 649 locaties zijn ondertussen al verkennende bodemonderzoeken opgestart, van 415 locaties zijn de resultaten beschikbaar en 288 daarvan zijn ook al beoordeeld. Op 199 locaties zijn verdere maatregelen noodzakelijk en moet er dus een beschrijvend bodemonderzoek gebeuren door een erkend bodemsaneringsdeskundige, eventueel gevolgd door een bodemsaneringsplan. Het wekelijkse overleg zorgt er ook voor dat de PFAS-website geregeld geactualiseerd wordt.

Wat de industriële sites betreft, kan Karl Vrancken geen update geven. Er liep wel een inventarisatiestudie bij de OVAM om een prioritering te kunnen opstellen.

Is EPA betrokken bij het vernieuwde actieplan? Er is een overleg opgestart en dat blijft ook lopen onder Hans Reynders. EPA biedt vooral input voor het opstellen van een bredere vergunningendatabank, omdat EPA op dat vlak al een sterk datasysteem heeft.

Hoe risicovol is het verschil tussen een norm en een berekende waarde? Toxicologisch gezien is er geen eenduidig antwoord. Studies naar PFAS gebeuren op populatieniveau en tonen een link aan tussen een verhoogd risico op bepaalde aandoeningen en verhoogde blootstelling aan PFAS. Er is dus een statistisch verband, maar het is niet mogelijk om op basis daarvan risico's te gaan kwantificeren. Bovendien werken PFAS waarschijnlijk ook complementair met andere vormen van verontreiniging. De hele PFAS-aanpak is dan ook eerder ingegeven vanuit een zekere voorzichtigheid; mogelijk wordt de problematiek daardoor zelfs enigszins overschat.

De risico's van blootstelling aan PFAS onderzoeken is alleen mogelijk door op lange termijn de gezondheid van de bevolking op te volgen. In Zwijndrecht loopt een

groot bloedonderzoek en de bedoeling is om de resultaten daarvan te koppelen aan het individueel medisch dossier. De hoop is dat uit dat onderzoek zal blijken of hogere blootstelling effectief tot bepaalde ziektebeelden leidt. Specifiek wat kanker betreft is al gebleken dat er in Zwijndrecht geen hogere kankerincidentie is dan in de rest van Vlaanderen.

Welke waarden sneller afnemen en waar er aanknopingspunten zijn om meer actie te nemen, moet blijken uit verder onderzoek. Onderzoek van EFSA toont aan dat PFOS-gehalten zowel in voeding als in bloedwaarden lijken te dalen, dus verbieden en uitfaseren sorteert effect. Dat sterkt Karl Vrancken in zijn overtuiging dat de gevolgde aanpak werkt: systemisch, op de lange termijn en op alle fronten tegelijk.

Kunnen RPF's meegenomen worden om toegelaten gebruik te evalueren? Enerzijds pleit Karl Vrancken ervoor om RPF's meer ingang te doen vinden, vooral omdat ze ook naar voren worden geschoven bij de herziening van de kaderrichtlijn Water. De grotere focus op langeketen-PFAS is inderdaad de juiste. Anderzijds zijn RPF's moeilijk te koppelen aan de EFSA-waarden, omdat RPF's over levertoxiciteit gaan, terwijl EFSA een immunotoxicologische insteek hanteert. RPF's hebben er ook toe geleid dat 3M is overgeschakeld van PFOS naar PFBS, dat op basis van RPF's 1000 keer minder schadelijk wordt ingeschat, maar dat neemt niet weg dat ook PFBS een persistente stof is waarvoor in het beste geval, waar mogelijk, alternatieven worden gezocht die op een andere chemie gebaseerd zijn.

In dat opzicht heeft Karl Vrancken in de loop van zijn opdracht aan industriële contacten gevraagd om te starten met de uitfasering. Zij gaven aan dat ze er al mee bezig zijn en dat ze het zonder hulp vanuit de overheid kunnen. In Nederland gebeurt dat op een meer transparante en actievere manier, onder andere via sectoroverleg en werkgroepen om ervaringen met uitfasering te bespreken. In Vlaanderen is er nog werk op het vlak van informatiedeling.

Karl Vrancken was niet betrokken bij de beslissing van 3M om de PFAS-productie stop te zetten, die is intern genomen. Hoe zit het dan met de toekomst van de 3M-site? PFAS-producten genereren slechts 4 procent van de totale omzet van 3M, dus op mondiaal niveau stelt er zich niet echt een probleem voor 3M. De situatie in Zwijndrecht is natuurlijk anders: daar hangt een groter deel van de omzet af van PFAS-productie.

Nu 3M de PFAS-productie stopzet, is er een reëel risico dat andere spelers, bijvoorbeeld in Zuidoost-Azië, dat aandeel van de productie zullen overnemen. Daarom is het ook belangrijk dat PFAS-houdende producten op Europees niveau uitgefaseerd worden, zodat de mogelijke afzetmarkt kleiner wordt.

Wat de risicolocaties betreft, primeren brandweerlocaties boven industriële sites. Op 199 van die locaties is al beslist om een bodemsaneringstraject op te zetten. Pas na de eventuele sanering van die locaties, zal duidelijk worden of er nog beperkte maatregelen nodig zijn.

Denkt men ook in Nederland aan strengere normen? Er is overleg, er wordt informatie uitgewisseld over de uitgangspunten achter bepaalde normen, maar of men ook aan strengere normen denkt, daar kan Karl Vrancken niet op antwoorden. Handhaving en normering zijn in Nederland ook eerder lokale bevoegdheden. Er zijn algemene indicatieve waarden, maar de focus ligt sterk op de lokale beoordeling en, wat vergunningen betreft, op het BBT-mechanisme: voor elke specifieke installatie wordt bekeken welke techniek de beste beschikbare is en op basis daarvan worden de normen vastgelegd.

Wat alternatieven en essentieel gebruik betreft, lopen er twee afzonderlijke procedures op Europees niveau. De ECHA-procedure gaat vooral over alternatieven en

de manier waarop het verbod en de overgangstermijnen afgebakend zullen worden. In de ontwerptekst van de vijf initiatiefnemers voor de ECHA-procedure worden voor essentiële toepassingen trouwens geen absolute uitzonderingen geformuleerd: als er op de korte termijn geen alternatief mogelijk is, dan wordt gezocht naar een langetermijnoplossing, met een maximale overgangstermijn van twaalf jaar.

In hoeverre is de in te vullen ruimte reëel? Zoals eerder gezegd, is het moeilijk om daarop te antwoorden, omdat het bij PFAS gaat om statistische verbanden op populatieniveau. Daarom is het zo belangrijk om berekeningen zo transparant mogelijk te maken en inzicht te geven in mogelijke risico's. Vlaanderen hanteert, zo benadrukt Karl Vrancken, gezien de onzekerheid wel een heel strenge aanpak met heel gerichte voorzorgsmaatregelen.

Waarom moet de waarde voor vrij gebruik minstens de dubbele zijn van de achtergrondwaarde? Wat is de redenering daarachter? Bij het opstellen van VLAREBO is die berekeningswijze ingeschreven, dat is dus een vraag waar de OVAM beter op kan antwoorden. Het is in elk geval een berekening die voor zeer veel polluenten wordt gebruikt en die door de experts in casu niet in vraag gesteld is.

Kan er bijkomende verontreiniging optreden bij hergebruik binnen de kadastrale werkzone? In principe niet, want grond die je verplaatst binnen eenzelfde zone, zal nooit tot meer vervuiling leiden. Meer nog, het 80 procentcriterium zorgt net voor een reductie bij grondverzet. Er kan dus geen sprake zijn van bijkomende verontreiniging in de zin van verhoogde concentraties, er is alleen sprake van een mogelijk bestendigen van uitloging.

Als er voor bouwkundig bodemgebruik en gewoon hergebruik gelijkaardige principes gelden, zijn die dan voor een bepaalde toepassingen niet te laks of net te streng? Volgens Karl Vrancken is het eerder de tweede optie, in die zin dat er voor bouwkundige toepassingen al extra maatregelen worden genomen om uitloging te vermijden, zij het niet voor elke toepassing op dezelfde manier. Er is in dat opzicht ook gediscussieerd over een eventuele lijst van veilige bouwkundige toepassingen, maar die piste heeft het uiteindelijk niet gehaald om te vermijden dat er aantrekkingspolen zouden ontstaan van vervuilde grond.

Waarom is er geen herberekening gebeurd voor de somnorm van 8 microgram per kilogram? Die discussie hangt samen met de reden waarom er alleen voor PFOS en PFOA individuele normen zijn voorgesteld: er zijn gewoonweg geen handvatten voor de relatieve afweging van de verschillende PFAS. Daarom is ervoor gekozen om de vrij strenge norm die er al was, niet te gaan versoepelen, maar ook niet extra te verstrengen.

Daaraan gerelateerd, is vervuiling dan altijd te wijten aan PFOS en/of PFOA? Bijna altijd gaat het om een mengsel, zeker op brandweeterreinen, maar in dat mengsel is het wel vaak zo dat PFOS en/of PFOA overheersen, zoals in Zwijndrecht en Dordrecht. Bij de evaluatie van verontreiniging door de bodemsaneringsdeskundigen moet, na evaluatie van PFOS en PFOA individueel, de som van sulfonzuren getoetst worden aan de PFOS-norm en de som van de carbonzuren aan de PFOA-norm om een risico-inschatting te maken.

In welke mate is de huidige aanpak futureproof? Zoals al meermaals gezegd, is de Vlaamse aanpak eerder streng en zijn er ook gronden ingebouwd op basis waarvan het handavingskader nog verstrengd kan worden in de toekomst. Anderzijds zijn er een aantal elementen nog niet meegenomen, waaronder die RPF's, die in de toekomst wel eens meer naar de voorgrond zouden kunnen treden en zelfs tot een zekere versoepeling zouden kunnen leiden voor bepaalde PFAS.

Wat drinkwater betreft is bij studies bovendien al rekening gehouden met de voorgestelde somnorm van 4,4 nanogram per liter, al ligt de huidige norm nog op 100 nanogram of 0,1 microgram. De meeste stalen voldeden ook al aan die lagere norm.

Zowel op drink- als op grondwater zijn al metingen gebeurd, maar voor grondwater is de achtergrondwaarde nog niet bepaald. De algemene screening om die te kunnen bepalen is een onderdeel van het actieplan.

Waarom worden eieren niet meer vernoemd in het handelingskader? In het tijdelijke handelingskader werd binnen het bestemmingstype Wonen een onderscheid gemaakt tussen grond waar kippen op gehouden worden en waarvoor dus strengere normen moesten gelden, en grond waar die strengere normen niet nodig waren. Dat onderscheid wordt niet meer gemaakt; de versoepeling is eruit gehaald. En als de alarmwaarde van 4,9 voor het bestemmingstype Wonen overschreden wordt, dan kunnen er na het beschrijvend bodemonderzoek nog altijd extra maatregelen genomen worden, indien nodig.

Heeft de herziening van het kader een impact op de Oosterweelwerken? Het beoordelingskader rond hergebruik kan worden toegepast, samen met de evaluatie van de grondwaterkwaliteit. De verwachting is niet dat het een impact zal hebben op de relatieve grondvolumes en de manier waarop die verzet mogen worden.

Er was nog een vraag naar individuele normen voor alle PFAS. In het kader is inderdaad alleen een individuele norm bepaald voor PFOS en PFOA, maar die normen gelden bij uitbreiding voor alle sulfon- en carbonzuren, respectievelijk de PFAS-subgroepen waar PFOS en PFOA toe behoren. Alle aangetroffen PFAS zullen altijd getoetst moeten worden aan de waarden voor PFOS en PFOA die als indicator gelden voor hun respectievelijke subgroep.

Is er door de ruimte tussen de achtergrondwaarde en de grenswaarde voor vrij gebruik geen risico op verdere verspreiding in de bodem of in grondwater? Grond die vervuild is tot de grenswaarde voor vrij gebruik, kan inderdaad nog uitloggen, maar de inschatting is dat het vrij hergebruik veilig kan. Ook op vrij hergebruik is er trouwens toezicht via Grondbank en door toepassing van de principes rond grondverzet. Wat grondwater betreft is er op de lange termijn inderdaad een risico op bijkomende vervuiling, maar waterbedrijven wordt nu al gevraagd om aan de norm van 4,4 nanogram per liter te toetsen, er wordt dus met de nodige voorzorg gehandeld.

Vanwaar het verschil tussen het Nederlandse 3-7-3-model en het Vlaamse 3-2-8-model? De hogere grenswaarde voor PFOA in Nederland heeft er natuurlijk mee te maken dat er in Nederland meer PFOA-vervuiling wordt vastgesteld waardoor de achtergrondwaarde er ook hoger is. Het verschil tussen 3 microgram individueel versus 8 microgram voor de som, daar kan de spreker geen toelichting bij geven.

Karl Vrancken heeft in het verdere PFAS-beleid in principe geen rol meer te spelen en keert hij terug naar zijn vorige job als onderzoeksleider circulaire economie bij VITO en als hoofddocent aan de UAntwerpen. Toch verzekert de spreker dat de werking die is opgezet, volledig zal worden overgenomen door de hub ZZS en Hans Reynders. Daarnaast komt er in de toekomst nog een kenniscentrum Innovatieve Saneringstechnieken waarbij Karl Vrancken alvast in de verkennende fase een betrokken partner is.

Wie heeft nu welke verantwoordelijkheid op risicosites, met name vervuilde landbouwgrond? Landbouwers krijgen via het FAVV een vrij grote verantwoordelijkheid toebedeeld op dat vlak: het is de zogenaamde operator die verantwoordelijk is voor de voeding die hij op de markt brengt. De operator moet daartoe de nodige

kwaliteitsopvolging uitvoeren, op basis van de Europese normen voor PFAS in voeding.

Specifiek voor eieren zijn die normen heel erg verstrengd, in die mate zelfs dat meer dan 50 procent van de eieren bij particulieren niet op de markt zou mogen worden gebracht. Bij landbouwbedrijven is het probleem minder groot, omdat kippen daar vaak meer eieren leggen en in een meer beschermde omgeving opgroeien: ze krijgen meer gecontroleerde voeding en ze leven vaak deels in stallen.

Nog wat landbouw betreft: het is niet automatisch zo dat groenten die gekweekt zijn op grond die sterker vervuild is dan de norm toelaat, ook de FAVV-actielimieten overschrijden. Dat tonen metingen duidelijk aan.

Zijn er metingen in de omgeving van Indaver? Er staan immissiemetingen gepland, zoals rond 3M is gebeurd, maar of er ook bodemstalen genomen zullen worden of bloedcampagnes zullen komen, daarop kan de spreker niet antwoorden. De VMM heeft wel voldoende aandacht voor Indaver. Ook de vergunningen, bijvoorbeeld rond lozen, zijn verstrengd en de handhaving is opgeschaald. Er is sinds de RIVM-studie van eind november 2022 heel wat gebeurd rond Indaver. De situatie is dus onder controle.

Daarmee besluit Karl Vrancken de antwoordenronde.

4. Antwoorden van minister Zuhal Demir

Minister *Zuhal Demir* dankt professor Karl Vrancken voor al het werk, al moet het nog worden voortgezet. Zij gaat het beleid voortzetten in het hub ZZS. Er komt een kenniscentrum.

Het PFAS-actieplan gaat naar de adviesraden en vervolgens naar de Vlaamse Regering. Jaarlijks wordt gerapporteerd aan het Vlaams Parlement over de voortgang en komt er een update en een handelingskader van 3M. Minister Zuhal Demir heeft kennisgenomen van het voornemen van Lantis om de werf daadwerkelijk te saneren. Zij zal hierover met minister Lydia Peeters samenzitten.

De kaderrichtlijn Water zit nog in fase van een voorstel. Minister Zuhal Demir volgt het op de voet. Zij wijst op de tegenkanting van enkele Europese lidstaten. Op de top Vlaanderen-Nederland heeft zij met de Nederland bevoegde minister gesproken. Men zal aan hetzelfde zeel trekken, er zal rekening worden gehouden met een gelijk speelveld.

Er is informatie uitgewisseld met EPA ter voorbereiding van het PFAS-actieplan en -handelingskader. Er is met EPA afgesproken om het komende jaar vooral te werken rond het uitwisselen van meet- en saneringstechnieken en bedrijven die gehandhaafd worden.

Minister Zuhal Demir zal het voorstel van Willem-Frederik Schiltz voor een transparant dashboard over de voortgang van het PFAS-actieplan zeker bekijken. Er is nu een jaarlijkse rapportage, maar misschien kan dat vaker.

De vijf leidende landen zijn in 2015 begonnen. Het is niet evident om daarbij aan te sluiten, België zou dat dan moeten doen. De andere deelstaten zijn niet echt bezig met PFAS. Vlaanderen heeft beslist om met Nederland die vijf landen te volgen. Dat zal naar de sectoren gaan, er zal veel input komen. Vlaanderen blijft voorstander van de uitfasering. Men spreekt over tien à twaalf jaar. Er moeten eerst goede alternatieven zijn. Er zal ook gekeken worden naar medische toepassingen. Dat traject loopt. Vlaanderen zal zich op dat vlak laten horen, en ook daar is een gelijk speelveld cruciaal.

Het maatschappelijk debat wordt conform de voorwaarden uit de Aarhusconventie gevoerd door de stakeholders binnen de verschillende strategische adviesraden. Het PFAS-actieplan en -kader is naar allerlei adviesraden gegaan. Ook in het Vlaams Parlement werd in verschillende commissievergaderingen over het thema gepraat. Er is voldoende aandacht voor, verzekert de minister Hannes Anaf.

Voor de solidariseringsmechanismen is men in overleg met de stakeholders, de OVAM en de VMM. Samen met Nederland zal Vlaanderen erop aandringen om de financiering van de aansprakelijkheid voor vervuilde grond en water te regelen op Europees niveau, en ook om het gelijke speelveld te garanderen.

Aan Tinne Rombouts laat minister Zuhal Demir weten dat ze nog advies zal vragen aan de adviesraad Welzijn en Volksgezondheid. Het PFAS-kader zal dit voorjaar definitief door de regering worden goedgekeurd. Zij zal informatie over de stand van zaken van de PFAS-bodemonderzoeken op industriële sites opvragen bij de OVAM en op geregelde tijdstippen overmaken aan het parlement.

Jos D'Haese had een vraag rond 3M. Het bedrijf komt zijn verplichtingen na zoals opgenomen in de saneringsovereenkomst. Om heel duidelijk de verantwoordelijkheid te leggen bij de vervuiler is het Sitebesluit zo belangrijk. Dat besluit legt deadlines voor gefaseerde bodemonderzoeken en -saneringsprojecten vast, zo ook de onderzoeks- en saneringsverplichting bij 3M. Het principe is dat 3M zal moeten saneren, ook bij gemengde bodemverontreiniging vanaf het moment dat de door 3M veroorzaakte bodemvervuiling aanleiding geeft tot sanering. Hier wordt geen millimeter van afgeweken.

Minister Zuhal Demir stelt vast dat 3M met de voeten sleept wanneer het neerkomt op de uitvoering van de bodemonderzoeken. Dat is onaanvaardbaar, daarom zijn volgende stappen ondernomen. Op 13 januari 2023 is 3M op grond van artikel 16.3.27 van het decreet van 5 april 1995 door de OVAM aangemaand om de gefaseerde bodemsaneringsprojecten voor de bodemverontreiniging met PFAS-componenten het vaste deel van de aarde voor zone 1B en zone 2 op uiterlijk 15 april in te dienen. De minister heeft het bedrijf hiervoor op 20 januari in gebreke gesteld. Zij zal aan de commissie een kopie van de ingebrekestelling overmaken. Op 23 januari werd het parket schriftelijk in kennis gesteld van de voortgang in het dossier en van het incidentele getalm van 3M bij de uitvoering van zijn bodemsaneringsverplichtingen en de verplichtingen ten aanzien van de burger, lokale overheid en ondernemingen. Minister Zuhal Demir heeft haar standpunt overgemaakt, de voorwaarden voor een minnelijke schikking zijn niet vervuld omdat 3M nog niet alle burgerlijke belangen heeft geregeld.

De minister stelt vast dat het strafonderzoek al enige tijd loopt. Een snelle afhandeling zou nochtans goed zijn. De afdeling handhaving bij de OVAM werkt uiteraard onafhankelijk. De minister gaat ervan uit dat zij ook maatregelen zullen nemen.

Voor wat betreft de Palingbeek wordt sinds oktober 2022 het water van de hydraulische barrière behandeld in de procesafvalwaterzuivering, samen met het proces- en bodemsaneringswater van de 'pump and treat'. Dat vangt over een afstand van 50 meter het verontreinigd grondwater op voor het in de Palingbeek terechtkomt. Vanaf september 2023 zal het 'full scale'-systeem grondwater opvangen over een afstand van 500 meter. De onttrekking wordt hiervoor opgeschaald naar 200 kubieke liter per dag. Momenteel heeft men voor de meterlocatie op de Palingbeek nog geen resultaten die dateren van na oktober 2022, men kan nog niet beoordelen of de waterkwaliteit daar verbeterd is. In 2023 wordt er op die locatie opnieuw een maandelijkse staalname uitgevoerd. De resultaten zijn nog niet beschikbaar.

Een eerste verslag van 3M over het functioneren van de barrière wordt ten laatste op 31 maart van dit jaar verwacht. Minister Zuhair Demir zal het parlement daarvan in kennis stellen.

Er was nog een vraag over de resultaten van het beschrijvend bodemonderzoek voor het woon- en landbouwgebied ten zuiden van de E34. Het tweede gefaseerde beschrijvend bodemonderzoek is vorig jaar op 29 december ingediend bij de OVAM. De OVAM zal binnen zestig dagen na ontvangst van dat rapport – uiterlijk eind februari – een beslissing nemen over dat bodemonderzoek. De minister en de OVAM zullen erop toezien dat 3M zijn verplichtingen nakomt voor de bodemverontreiniging die het heeft veroorzaakt.

Daarmee besluit *de voorzitter* de vergadering

Gweny DE VROE,
voorzitter

Willem-Frederik SCHILTZ,
verslaggever

Gebruikte afkortingen

AZG	agentschap Zorg en Gezondheid
BBL	Bond Beter Leefmilieu
BBT	beste beschikbare techniek
BVR	besluit van de Vlaamse Regering
DAEB	duidelijke aanwijzing van een ernstige bodemverontreiniging
ECHA	European Chemicals Agency
EFSA	European Food Safety Authority
EPA	Environmental Protection Agency
EU	Europese Unie
FAVV	Federaal Agentschap voor de Veiligheid van de Voedselketen
Lantis	Leefbaar Antwerpen door Innovatie en Samenwerken
MER	milieueffectrapport
Mineraad	Milieu- en Natuurraad van Vlaanderen
OVAM	Openbare Vlaamse Afvalstoffenmaatschappij
pak	polycyclische aromatische koolwaterstof (meervoud: paks)
PFAS	poly- en perfluoralkylstoffen
PFBA	perfluorbutaanzuur
PFBS	Perfluorbutaansulfonzuur
PFHxS	perfluorhexaansulfonzuur
PFNA	perfluornonaanzuur
PFOA	perfluoroctaanzuur
PFOS	perfluoroctaansulfonaat
RIVM	Rijksinstituut voor Volksgezondheid en Milieu
RPF	Relative Potency Factor approach (methode om het risico van een PFAS mengsel te bepalen ten opzichte van deze grenswaarde voor PFOA)
SERV	Sociaal-Economische Raad van Vlaanderen
VITO	Vlaamse Instelling voor Technologisch Onderzoek
UAntwerpen	Universiteit Antwerpen
VLAREBO	Vlaams reglement betreffende de bodemsanering (besluit van de Vlaamse Regering van 5 maart 1996)
VMM	Vlaamse Milieumaatschappij
WAC	Wateranalysecompendium
ZZS	zeer zorgwekkende stof